

รูปแบบการขับเคลื่อนจังหวัดร้อยเอ็ดให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยววิถีพุทธ เชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

Model of Driving Roi Et Province to Be a Center of Creative Buddhist Tourism Through Community Participation

พระวัชรคุณบัณฑิต

พระครูภาวนาพัฒน์บัณฑิต

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phra Vajrakhunbandit

Phrakhru Phawana Phatthanabandit

Roi-Et Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya

Email: pankaeawmcuroiet@gmail.com

วันที่รับบทความ: 12 มิถุนายน 2568; วันที่แก้ไขบทความ 27 มิถุนายน 2568; วันที่ตอบรับบทความ: 28 มิถุนายน 2568

Received: June 12, 2025; Revised: June 27, 2025; Accepted: June 28, 2025

บทคัดย่อ

จังหวัดร้อยเอ็ดร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้จัดงานบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด มีเป้าหมายเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของจังหวัดเชิงการท่องเที่ยว ในงานจะมีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์แก่นักท่องเที่ยว เช่น ผ้าไหมสาเกต ข้าวหอมมะลิ เป็นต้น ผู้วิจัยจึงได้ต่อยอดในส่วนนี้โดยการส่งเสริมการสร้างอาชีพแก่กลุ่มอาชีพในงานบุญผะเหวด บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) ศึกษาการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของจังหวัดร้อยเอ็ดโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) ศึกษารูปแบบการยกระดับรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มวัดกรชุมชน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมพื้นที่วิจัยคืออำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 35 รูป/คน เครื่องมือการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์ และแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดนับว่าเป็นมิติใหม่หรือการประดิษฐ์สร้างประเพณีบุญผะเหวดที่มีเป้าหมายและรูปแบบประเพณีที่ถือว่าเป็นนวัตกรรมด้านประเพณี คือมีรูปแบบการระดมทุนหรือนำทรัพย์สินที่ได้จากการทำบุญของพุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวไปพัฒนาจังหวัดให้เจริญก้าวหน้า ดังนั้นบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดจึงเป็นส่วนหนึ่งของตัวชี้วัดความสำเร็จการพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ดในแต่ละปี ซึ่งบุญดังกล่าวนี้จะมีข้าราชการเป็นเจ้าภาพหลัก กิจกรรมในงานบุญที่เป็นนวัตกรรมด้านวัฒนธรรม เช่น ขบวนแห่ผะเหวด การแสดงแสงสีเสียงเกี่ยวกับเวสสันดรชาดก เป็นต้น กิจกรรมในงานวิจัยนี้คือการส่งเสริมการฝึกอาชีพแก่กลุ่มอาชีพชุมชน เช่น การสานตะกร้า การสานกลองข้าว และส่งเสริมให้นำไปจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในงานบุญผะเหวดแก่ผู้มาร่วมงาน ดังนั้นผลการวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการได้ส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากและส่งเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรมโดยอาศัยงานบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด

คำสำคัญ: รูปแบบการขับเคลื่อน; การท่องเที่ยววิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์; การมีส่วนร่วมของชุมชน

Abstract

Roi Et Province and the Tourism authority of Thailand, organized the Roi Et Bun Pha Wet Festival, aim of stimulating the province's economy through tourism. Products such as

Saket silk and jasmine rice were sold at the event to tourists. The researcher therefore extended this aspect by promoting career creation for occupational groups at the Bun Pha Wet Festival. This research article has the following objectives: 1) To study the promotion of creative tourism in Roi Et Province through community participation, 2) To study the model for raising income from creative tourism by community innovator groups in Nai Mueang Subdistrict, Mueang District, Roi Et Province. This research was participatory research. The research area was Mueang District, Roi Et Province. The key informants were 35 people. The research instruments were interview forms and group discussion notes. The content analysis method was used.

The research results found that the Roi Et Bun Pha Wet Festival is a new dimension or creation of the Bun Pha Wet Festival with goals and forms of tradition that are considered innovations in terms of traditions, namely, the fundraising model or the use of money from merit-making by Buddhists and tourists to develop the province. Therefore, the Roi Et Bun Pha Wet Festival is one of the indicators of the success of Roi Et Province's development each year. This festival is mainly hosted by civil servants. Innovative cultural activities at the merit-making festival include the Pha Wet procession, the light and sound show about the Vessantara Jataka, etc. The activities in this research are to promote vocational training for community occupation groups, such as basket weaving, lunch box weaving, and to promote the sale of products at the Pha Wet festival to participants. Therefore, the results of this research are to promote the grassroots economy and local identity in a tangible way by using the Pha Wet festival in Roi Et Province.

Keywords: Driving Model; Creative Buddhist Tourism; Community Participation

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของประเทศ การท่องเที่ยวไม่เพียงเป็นแหล่งรายได้หลักของหลายประเทศ แต่ยังส่งเสริมความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรม และเป็นแรงขับเคลื่อนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมอีกด้วย (อภิญา ศรีคำ, 2559 : 12) ด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวช่วยสร้างรายได้จากนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งส่งผลให้เกิดการจ้างงานในภาคส่วนต่าง ๆ เช่น โรงแรม ร้านอาหาร ยานพาหนะ และสินค้าโอท็อป โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท การท่องเที่ยวยังเป็นกลไกที่ช่วยกระจายรายได้ ลดความเหลื่อมล้ำ และกระตุ้นการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน (ทศพร ศรีตุลาการ, 2561 : 45) ด้านสังคมและวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเป็นช่องทางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรม นำไปสู่ความเข้าใจ ความอดทน และการยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม อีกทั้งยังส่งเสริมให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น และเกิดการอนุรักษ์ประเพณี ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตพื้นถิ่น (นิรมล ชัยฤทธิ์, 2560 : 88)

การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะต้องคำนึงปัจจัยเสี่ยงทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้ สถานการณ์และแนวโน้มการท่องเที่ยว และปัญหาที่ผ่านมา พบว่า ประเทศไทยมีความท้าทายต่อการบรรลุเป้าหมายในหลายประเด็น สรุปได้ดังนี้ 1) การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับการท่องเที่ยว เพื่อดึงดูดให้เกิดการใช้จ่ายใช้สอยของนักท่องเที่ยวมากขึ้น และส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ 2) การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของการท่องเที่ยวไทย โดยเฉพาะในเมืองท่องเที่ยวรอง และผู้ประกอบการรายย่อย เพื่อดึงดูดการท่องเที่ยวภายในประเทศ และก่อให้เกิดการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ 3) การบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้งในมิติของมาตรฐานความสะอาดและปลอดภัย สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม 4) การพัฒนาปัจจัยเอื้อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะ การพัฒนากำลังคนและธุรกิจให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง การปรับปรุงระเบียบและกฎหมายที่ล้าสมัย และเป็นอุปสรรค การใช้เทคโนโลยีและข้อมูลในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2565 : 36-37)

สถิติการท่องเที่ยว จังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2563 1) จำนวนนักท่องเที่ยว 584,626 คน 2) จำนวนนักท่องเที่ยว 341,240 คน 3) รายได้จากการท่องเที่ยว 1,357 ล้านบาท 4) ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย/คน/วัน/บาท 524.78 บาท 5) สถานที่ประกอบการที่พักแรม จำนวนผู้เข้าพักแรม 310,425 คน นอกจากจังหวัดจะมีรายได้จากการท่องเที่ยวแล้ว ยังมีรายได้เพิ่มเติมจากการจำหน่ายสินค้า OTOP ที่มี แนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ ปี 2558-2562 แสดงให้เห็นว่าการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับตัวสินค้าสามารถ ทำให้นักท่องเที่ยวมีความสนใจในตัวสินค้ามากขึ้น รายได้จากการจำหน่ายสินค้า OTOP จำนวน 3,830 ล้านบาท ส่วนรายได้จากการจำหน่ายสินค้าที่เป็นอัตลักษณ์ฯ (บาท) จำนวน 1,320,000 บาท หากจังหวัดมีการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง มีการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดหรือ กลุ่มจังหวัด ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณี ทางธรรมชาติ จัดกิจกรรมท่องเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรม /หมู่บ้าน โฮมสเตย์และที่สำคัญคือการประชาสัมพันธ์ กระตุ้นให้คนมาท่องเที่ยวและพำนักรในจังหวัด และการพัฒนาจัดตั้ง ศูนย์รวมจุดจำหน่ายสินค้าในสถานที่ตั้งที่เหมาะสม มีการบูรณาการทุกภาคส่วน การบริการที่ดี มีมาตรฐานและบรรยากาศการต้อนรับอย่างอบอุ่น มีน้ำใจ การเป็นเจ้าบ้านที่ดี สร้างความประทับใจให้กลับมาท่องเที่ยวอีกครั้ง หรือเรื่องของที่พัก การเดินทาง สะดวกสบาย ฯลฯ จะทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้เพิ่มมากขึ้นและ เป็นไปอย่างต่อเนื่อง เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง จังหวัดร้อยเอ็ดมีนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นอันดับ 2 รองจากจังหวัดขอนแก่น แต่มากกว่าจังหวัดมหาสารคาม และกาฬสินธุ์ แสดงให้เห็นถึงศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ดที่พัฒนาได้เป็นอย่างดี (สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัดหน้า, 2565 : 90-91)

บุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดถือว่าเป็นการผลิตสร้างด้านวัฒนธรรม เพราะเป็นรูปแบบงานบุญผะเหวดที่แตกต่างจากที่อื่น ๆ เริ่มตั้งแต่การจัดและประกวดขบวนแห่ที่สวยงาม การแสดงแสงสีเสียงเกี่ยวกับเวสสันดรชาดก หรือที่รู้จักกันว่าการแสดงชุด “มหากาพย์บารมี” และมีเจ้าภาพหลักคือสำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด งานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด ได้จัดให้เป็นงานระดับประเทศ ซึ่งเป็นงานที่ถือได้ว่ามีศักยภาพในการจัดงาน โดยการจัดนั้นจะให้มีการจัดที่ยังคงรูปแบบของประเพณีดั้งเดิมเอาไว้ ซึ่งทางด้านการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ต้องการให้งานประเพณีนั้นมีความเป็นดั้งเดิมเพื่อที่จะเป็นที่ดึงดูดแก่นักท่องเที่ยว การสนับสนุนของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยนั้นได้มีการทำแผนการตลาดและการประชาสัมพันธ์เช่น การจัดทำโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์งาน เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ตลอดจนประชาสัมพันธ์งานให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายมากขึ้น

(ณัฐวุฒิ อุทิศพันธ์, 2553 : อัดสำเนา) ในแต่ละปีจังหวัดร้อยเอ็ดมีรายได้จากการจัดงานบุญผะเหวด 2-3 ล้านบาท ไม่รวมรายได้ที่เกิดจากการซื้อขายอาหารและสิ่งของ ซึ่งรายได้ในส่วนนี้ถูกนำไปพัฒนาจังหวัดให้มีความเจริญก้าวหน้า จึงกล่าวได้ว่ารายได้จากการจัดงานเป็นส่วนหนึ่งของรายได้จังหวัดในแต่ละปี

จากหลักการและความสำคัญดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษารูปแบบการขับเคลื่อนจังหวัดร้อยเอ็ดให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยววิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งมีประเด็นสำคัญที่สอดคล้องตรงกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (2560-2580) นโยบายประเทศไทย 4.0 รวมทั้งแผนพัฒนา นโยบาย และแผนวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (2555-2564) โดยมุ่งผลักดันประเทศไทยให้ไปสู่ “ประเทศแห่งนวัตกรรม (Innovation Nation)” กล่าวคือเป็นประเทศที่พร้อมเติบโตและสามารถสร้างนวัตกรรมอันนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมได้ พร้อมทั้งสนับสนุนให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และผลักดันการสร้างนวัตกรรมทั้งด้านผลิตภัณฑ์ ด้านบริการ ด้านกระบวนการทำงาน รวมถึงด้านการกิจ หรือรูปแบบการทำงานใหม่ที่จะนำไปสู่การสร้างประโยชน์ หรือผลกระทบเชิงบวกต่อองค์กร และพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน โดยงานวิจัยนี้ได้ออกแบบกิจกรรมส่งเสริมการผลิตเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น ตะกร้าพลาสติก เป็นต้น และนำไปจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวและผู้มาร่วมงานบุญผะเหวด เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างรายได้แก่จังหวัด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการขับเคลื่อนการท่องเที่ยววิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์ของจังหวัดร้อยเอ็ด โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน
2. เพื่อศึกษารูปแบบการยกระดับรายได้จากการท่องเที่ยววิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มนวัตกรรมชุมชนตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการขับเคลื่อนจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยววิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” จึงขอเสนอแนวคิดโดยสังเขป ดังนี้

1. แนวคิดการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธ

การขับเคลื่อนการพัฒนาโดยมีพระเป็นผู้นำนั้น หากพิจารณาสิล 227 ข้อของพระที่ระบุไว้ในพระวินัย อันจะต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด บางสถานการณ์อาจเห็นว่า ไม่ใช่กิจของสงฆ์ เช่นการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเงินทอง การใช้วิชาที่เอนเอียงไปทางไสยศาสตร์เพื่อช่วยชีวิตคน เป็นต้นอย่างไรก็ตามสถานการณ์ดังกล่าวจะอยู่บนพื้นฐานของความเมตตาและความกรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อันอาจจะดูเป็นการก้ำกึ่งกันระหว่างวินัย ธรรมและความเป็นจริงของชุมชน แต่หากถือว่าเป็นหน้าที่ของพระในการที่จะช่วยเหลือให้ชุมชนพ้นจากปัญหาที่ก่อทุกข์ เมื่อชุมชนไม่มีปัญหาดังกล่าว นั่นคือหน้าที่ของพระในความหมายของข้อความที่ว่า “จงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลของมวลชน” ซึ่งมีได้ละเลยทั้งด้านกายภาพอันเป็นความสุขทางกายที่จะต้องอาศัยปัจจัย 4 ประการ และทางจิตที่จะต้องพัฒนาให้บริสุทธิ์ร่วมกัน ดังนั้น ในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนผู้นับถือศาสนาพุทธ อาจจะเห็นเพียงการพัฒนาทางกายภาพ แต่แท้จริงเบื้องลึกจะต้องอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาจิต ที่พุทธศาสนาให้ความสำคัญกว่ากายภาพ (ธนากร สังเขป, อ้างใน พระอธิการธนบดี ธรรมทินโน, 2565 : 22-28)

2. แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นวัฒนธรรมและประเพณี วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของสังคม เป็นสิ่งที่มีจุดหมาย เป็นวิญญูสำคัญ มีความหมายและคุณค่าต่อการดำรงอยู่ร่วมกันที่จะช่วยให้สมาชิก ในชุมชนหมู่บ้าน ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ช่วยสร้างความสมดุล ระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม ทำให้ผู้คนดำรงตนและปรับเปลี่ยนได้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบอัน เกิดจากสังคมภายนอกและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชนบท ของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงาน ต่างๆทั้งนี้เพื่อเป็นการกำหนดท่าทีในการทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้านได้มากยิ่งขึ้น (ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์, 2537 : 25-26)

3. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา

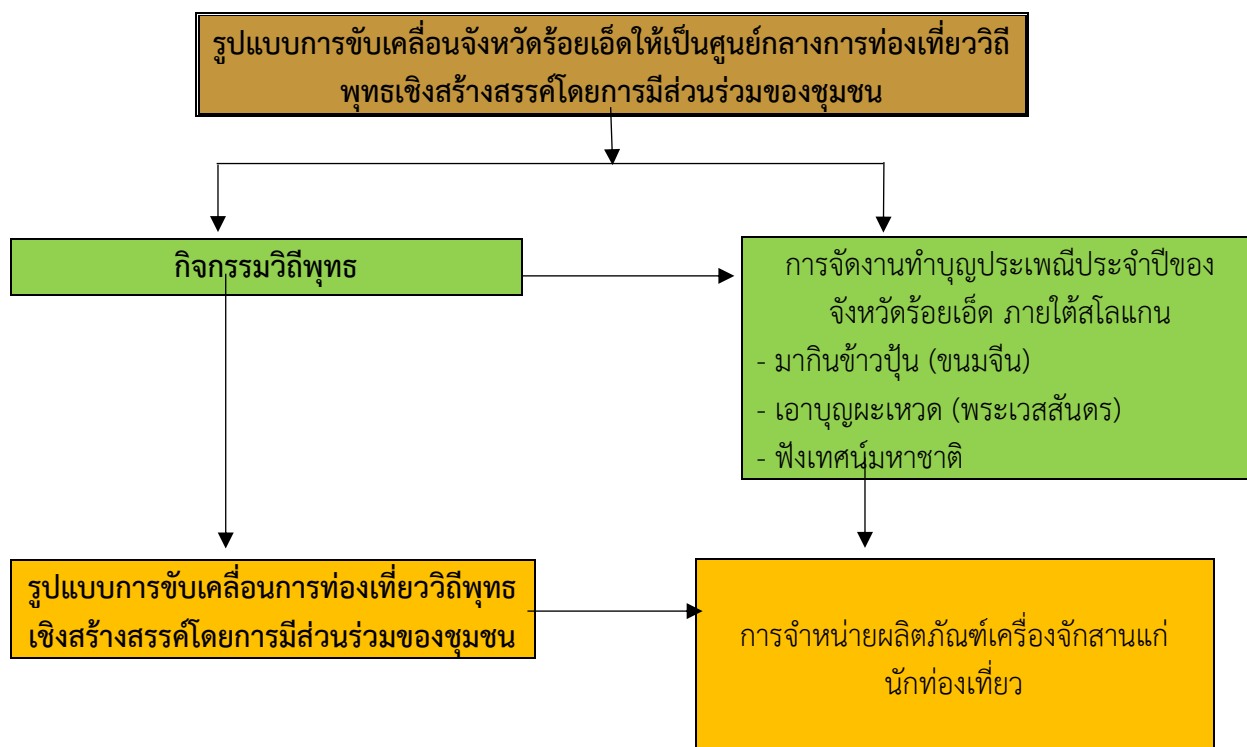
การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเมืองคัมภีร์ประกอบที่สำคัญหลายประการซึ่งนอกจากจะมีเรื่องของวัด พระสงฆ์ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดจัดขึ้นแล้ว ยังมีเรื่องของการบริหาร การจัดการ และอื่น ๆ อีกหลายประการ เช่นกรรมการศาสนา จัดให้มีการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาต้องเมืองคัมภีร์ประกอบ ที่เกี่ยวข้องหลายภาคส่วนด้วยกัน เช่น 1) ในส่วนของวัดที่ส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยว : วัดต้องจัดการ ด้านสถานที่ ด้านบุคลากรของวัด การจัดการกิจกรรมภายในวัด จัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวในวัด จัดการเรื่องของการโฆษณาประชาสัมพันธ์ จัดให้มีเจ้าหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานพัฒนาอื่น ๆ และจัดให้มีการประเมินผล 2) ในส่วนของวัฒนธรรมจังหวัด ต้องทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางอำนวยความสะดวก บริหารจัดการ และส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาภายในจังหวัด 3) ในส่วนของหน่วยงาน องค์การทุกภาคส่วนชุมชน เช่น หน่วยงานรัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษาต้องให้การสนับสนุนปัจจัย และกำลังคน ๔) ในส่วนของกรรมการศาสนา จัดทำกรอบแนวทางการดำเนินโครงการนำร่องต่าง ๆ จัดทำเอกสารคู่มือการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ขอความร่วมมือกับทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดสรรงบประมาณเพื่ออุดหนุนโครงการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เป็นต้น (สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2557 : 33-43)

4. แนวคิดบุญเทศน์มหาชาติ

การเทศน์มหาชาตินั้นเป็นการสั่งสอนคนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์ และมีใช้ประโยชน์ รู้จักให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และเป็นการสรรเสริญพระเกียรติคุณขององค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สมัยที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์พระนามว่า เวสสันดรในพระชาติสุดท้ายก่อนที่จะได้ตรัสรู้จนตรัสมา สัมโพธิญาณ โดยที่พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา กล่าวคือ ทรงบำเพ็ญทาน ด้วยการพระราชทานวัตถุสิ่งของแก่ชาวเมือง พระราชทานช้างปัจจัยนาเคนทร์แก่พราหมณ์ชาวเมืองกาฬิงคะ พระราชทานพระชายาและพระกนิษฐา ซึ่งเป็นพระโอรสและพระธิดาแก่พราหมณ์ชุก พระราชทานพระนางมัทรีซึ่งเป็นพระมเหสีแก่ท้าวสักกะ พระเวสสันดรทรงรักษาศีล รักษาคำสัตย์ คือ เมื่อพระองค์ตรัสว่าจะพระราชทานสิ่งใดแล้ว พระองค์ก็พระราชทานสิ่งนั้นดังที่ตรัสไว้ พระเวสสันดรได้เจริญภาวนาด้วยการเสด็จออกผนวช เจริญภาวนาอยู่ ณ เขาวงกต ทรงสละความเป็นอยู่อย่างกษัตริย์แล้วดำรงพระชนม์ชีพอย่างนักบวช จึงทำให้คนส่วนใหญ่ที่ได้ฟังเทศน์มหาชาติแล้วมีอุปนิสัยจิตใจอ่อนโยน มีศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนา ยินดีในการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา ตามพระจริยาวัตรของพระเวสสันดร นั่นคือ สามารถทำให้ ความเห็นแก่ตัว หรือความยึดมั่นถือมั่นว่า “นั่นเรา นั่นของเรา” ค่อย ๆ เบาบางลง จนกระทั่งหมดสิ้นไปในที่สุด (พระมหาธวัช เขมธโช (พุทธโส), 2537 : บทคัดย่อ)

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการขับเคลื่อนจังหวัดร้อยเอ็ดให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยววิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” ใช้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของ ริชาร์ด และวิลสัน (Richards & Wilson (2006) เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยบูรณาการกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา คือ บุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อสร้างรายได้แก่กลุ่มอาชีพในจังหวัดร้อยเอ็ด แสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เชื่อมโยงข้อมูลความคิดเห็นและรูปแบบการขับเคลื่อนการท่องเที่ยววิถีพุทธจังหวัดร้อยเอ็ดเข้าด้วยกัน โดยมีวิธีการศึกษาใน 3 ลักษณะ ได้แก่

1.1 การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลความรู้เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาชุมชนด้วยวิถีพุทธ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา และบุญเทศน์มหาชาติ

1.2 การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (participation action research) สัมภาษณ์ (Inter view) และสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับพระสงฆ์ เจ้าหน้าที่สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด เจ้าหน้าที่วัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ดเจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด เจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ดเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนจังหวัดร้อยเอ็ด และกลุ่มอาชีพส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งเกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อน

การท่องเที่ยววิถีพุทธจังหวัดร้อยเอ็ด

1.3 การประชุมสัมมนาเชิงวิชาการ (การวิจัยเชิงปฏิบัติการ) จัดประชุมสัมมนาเชิงวิชาการ เพื่อระดมความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการขับเคลื่อนการท่องเที่ยววิถีพุทธจังหวัดร้อยเอ็ด

2. พื้นที่การศึกษา และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 พื้นที่การศึกษา ได้แก่ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยมีเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือก คือเป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมบุญเทศน์มหาชาติโดดเด่น

2.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยวิธีการเจาะจง (Purposive Sampling) เกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดงานบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด มีประสบการณ์ในการจัดงานบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด และมีความรู้เกี่ยวกับบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด

2.2.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview)

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเลือกกลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อใช้ในการศึกษาครั้งนี้ โดยเลือกเฉพาะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเรื่องพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น การท่องเที่ยว และบุญเทศน์มหาชาติ ได้กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยพระสงฆ์ เจ้าหน้าที่สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด เจ้าหน้าที่วัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ดเจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด เจ้าหน้าที่ยางชุมน้อยร้อยเอ็ด เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนจังหวัดร้อยเอ็ด และกลุ่มอาชีพส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการเลือกแบบเจาะจง รวมทั้งสิ้น 35 รูป/คน ได้แก่ พระสงฆ์ 5 รูป เจ้าหน้าที่สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด 5 คน เจ้าหน้าที่ยางชุมน้อยร้อยเอ็ด 5 คน วัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด 5 คน สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด 5 คน เจ้าหน้าที่พัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด 5 คน และกลุ่มอาชีพส่งเสริมการท่องเที่ยว 5 คน

2.2.2 การสนทนากลุ่ม (Focus group)

เป็นบุคคลที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านพระพุทธศาสนา การท่องเที่ยว และการพัฒนาชุมชน โดยผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างโดยกำหนดสัดส่วน (Quota Sampling) จำนวน 10 คน โดยพิจารณาเลือกจากผู้ที่มีคุณสมบัติคือ เป็นผู้ที่มีผลงานด้านวิชาการ หรือมีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น การท่องเที่ยว และบุญเทศน์มหาชาติ

3. เครื่องมือการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่สร้างขึ้นจากการศึกษาทฤษฎีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนการท่องเที่ยววิถีพุทธจังหวัดร้อยเอ็ด โดยที่ข้อคำถามได้ครอบคลุมถึงวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 35 รูป/คน โดยมีประเด็นคำถามการวิจัย ได้แก่

ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับคำถามเกี่ยวกับการขับเคลื่อนกลไกการพัฒนาตัวแบบพุทธนวัตกรรมการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของภาครัฐและประชาชน

ตอนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับรูปแบบการยกระดับรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มนวัตกรชุมชน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

2. **แบบบันทึกการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group)** เพื่อวิเคราะห์ 1) การขับเคลื่อนกลไกการพัฒนาตัวแบบพุทธนวัตกรรมด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของภาครัฐและประชาชน 2) รูปแบบการยกระดับรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มวนวัฒนวิเทศชุมชน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

3. **แบบบันทึกการสังเกต** โดยสังเกตการณ์เรียนรู้ พฤติกรรมการทำกิจกรรมการขับเคลื่อนการท่องเที่ยววิถีพุทธ

4. **การใช้เทคนิคการถ่ายภาพ** เพื่อประกอบการศึกษา 1) การขับเคลื่อนกลไกการพัฒนาตัวแบบพุทธนวัตกรรมด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของภาครัฐและประชาชน 2) รูปแบบการยกระดับรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มวนวัฒนวิเทศชุมชน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือการวิจัย

1. กำหนดเนื้อหาคำสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการศึกษาข้อมูลจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดตัวแปรการวิจัยและเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์

2. ร่างแบบสัมภาษณ์ตามประเด็นที่กำหนดให้ครบถ้วนทุกตอน

3. นำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ

4. ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำ

5. จัดทำแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. **การรวบรวมข้อมูลเอกสาร** การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ในส่วนของการศึกษาเอกสาร (Documentary Study) เป็นการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเอกสาร ซึ่งมีรายละเอียดในการศึกษาดังนี้

1.1 ศึกษา ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสารและหลักฐานจากคัมภีร์ หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ รายงานวิจัย ตลอดจนเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาษาไทยและอังกฤษเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยวิถีพุทธ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา และบุญเทศน์มหาชาติ

1.2 กำหนดเนื้อหาตามประเด็นการวิจัยที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

1.3 วิเคราะห์/สังเคราะห์การส่งเสริมสุขภาพและสุขภาพวิถีพุทธ

1.4 สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงการขับเคลื่อนการท่องเที่ยววิถีพุทธ

2. **การวิจัยภาคสนาม** เป็นขั้นตอนหลังจากการศึกษาทางเอกสารแล้ว โดยกระทำได้ดังนี้คือ

2.1 ขออนุญาตผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด เพื่อติดต่อประสานงาน ชี้แจงรายละเอียดในการทำวิจัยแก่ผู้เกี่ยวข้องและขอสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย และการจัดสนทนากลุ่ม

2.2 ขออนุญาตเจ้าของพื้นที่ในการศึกษาวิจัย กำหนดวันเวลาในการสัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม และติดต่อประสานงานกับกลุ่มเป้าหมาย

2.3 ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง คือเดินทางไปสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก

2.4 จัดสนทนากลุ่ม โดยบุคคลผู้ร่วมสนทนามีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องที่สนทนานั้น เพื่อเป็นการระดมความคิดเห็นทางองค์ความรู้ของการขับเคลื่อนการท่องเที่ยววิถีพุทธ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลตามรูปแบบของเครื่องมือการวิจัย คือใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยมีวิธีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลแบบสามเส้า คือเปรียบเทียบข้อมูลเดียวกันกับบุคคลต่างกัน สถานที่ต่างกัน และเวลาต่างกัน เพื่อเสนอรูปแบบการขับเคลื่อนการท่องเที่ยววิถีพุทธจังหวัดร้อยเอ็ด นำเสนอผลสรุปการวิจัยและอภิปรายผลต่อไป

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการขับเคลื่อนจังหวัดร้อยเอ็ดให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยววิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” สรุปตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. การขับเคลื่อนการท่องเที่ยววิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์ของจังหวัดร้อยเอ็ด โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

กิจกรรมภายใต้แนวคิด “การท่องเที่ยววิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์” ในงานวิจัยนี้ได้แก่ กิจกรรมบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดนับว่าเป็นมิติใหม่หรือการประดิษฐ์สร้างประเพณีบุญผะเหวดที่มีเป้าหมายและรูปแบบประเพณีที่ถือว่าเป็นนวัตกรรมด้านประเพณี เป้าหมายหรือจุดประสงค์ที่เหมือนกับบุญผะเหวดทั่วไปคือเป็นการได้อนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีการทำบุญของชาวพุทธ ได้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา ส่งเสริมความสามัคคีของคนทั้งหลาย เป็นต้น เป้าหมายที่มีความแตกต่างคือเพื่อเป็นการระดมทุนหรือนำทรัพย์สินที่ได้จากการทำบุญของพุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวไปพัฒนาจังหวัดให้เจริญก้าวหน้า ดังนั้นบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดจึงเป็นส่วนหนึ่งของตัวชี้วัดความสำเร็จการพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ดในแต่ละปีซึ่งบุญดังกล่าวนี้จะมีข้าราชการเป็นเจ้าภาพหลัก กิจกรรมในงานบุญที่เป็นนวัตกรรมด้านวัฒนธรรม เช่น การประชาสัมพันธ์งานบุญ ขบวนแห่ผะเหวด การแสดงแสงสีเสียงเกี่ยวกับเวสสันดรชาดก เป็นต้น บุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดมีการประชาสัมพันธ์โดยการขึ้นป้ายคัดเอาท์และติดธงผะเหวดตามถนนเลียบเมืองรอบเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด รวมทั้งการติดตั้งป้ายประชาสัมพันธ์ดิจิทัลบริเวณใกล้ศาลากลางจังหวัดร้อยเอ็ด และติดข้อความที่เป็นสโลแกนของบุญผะเหวดครั้งนี้ว่า “กินข้าวบูน เอาบุญผะเหวด ฟังเทศน์มหาชาติ” บริเวณบึงพลาญชัย

ศิลปะที่พบในงานบุญผะเหวดเริ่มตั้งแต่การประดับธงผะเหวด ซึ่งแต่ก่อนก็เป็นเพียงผืนธงที่ทำจากผ้าฝ้าย ผ้าไหม ไม่มีสีสันงดงามอะไรมาก แต่ปัจจุบันมีการปักหรือทอเป็นลวดลายและสีสันสดสวยงดงาม การประดับตามซุ้มแสดงนิทรรศการและบริเวณบึงพลาญชัยก็งดงามด้วยศิลปะแบบพื้นบ้าน เกิดจากภูมิปัญญาของชาวอีสานที่รักษาสืบทอดมาเป็นเวลาช้านานและมีการคิดสร้างสรรค์เพิ่มเติมอีก เช่น การใช้ดอกสะแบงร้อยเป็นสายประดับ เป็นต้น ศิลปะเครื่องแต่งกายย้อนยุคสมัยสาเกต ซึ่งชาวบ้านพร้อมใจกันตกแต่งขบวนแห่จากหัวเมืองต่าง ๆ 13 หัวเมือง แห่มาประกวดกันที่ลานบึงพลาญชัย ซึ่งแต่ละหัวเมืองหรือแต่ละขบวนก็มีการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ ไม่มีการแต่งกายเช่นนั้นในวิถีชีวิตประจำวันแล้ว ดังนั้นจึงเป็นการได้แสดงภูมิปัญญาเกี่ยวกับศิลปะการแต่งตัวให้คนรุ่นหลังได้เห็นความสวยงาม ศิลปะนอกนี้คือศิลปะการแสดงพื้นบ้านของนักเรียน เช่น การเซิ้ง การฟ้อน การรำ เป็นต้น นอกนี้ยังมีการแสดงละครเวที หรือแสดงแสง สี เสียง อันตระการตานันทนาการได้จากการชมศิลปะการแสดงบนเวที ขบวนแห่พระเวส และการแห่ดนตรี “เรณูเต” ซึ่งมีการเต้นรำอย่างสนุกสนาน งานบุญผะเหวดจึงช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความผ่อนคลายและความสุขแก่ชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานวิจัยนี้หมายถึงการมีส่วนร่วมของกลุ่มอาชีพตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด กล่าวคือ โดยปกติกลุ่มอาชีพเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์จะมีการผลิตเครื่องใช้สอยในครัวเรือนอาหาร ของที่ระลึกแก่ผู้ซื้อ ซึ่งจังหวัดร้อยเอ็ดมีศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ OTOP รอบๆ ศาลากลางจังหวัดร้อยเอ็ด และบึงพลาญชัย ซึ่งวางจำหน่ายตลอดทั้งปีแก่ลูกค้า เวลาจัดงานสำคัญ เช่น งานกาชาด เป็นต้น ก็จะมีการออกร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์เหล่านี้แก่ผู้มาร่วมงาน งานวิจัยนี้คณะผู้วิจัยได้ออกแบบกิจกรรมการส่งเสริมอาชีพโดยการฝึกสานตะกร้าพลาสติกและกองข้าวแก่กลุ่มอาชีพและส่งเสริมการนำไปจำหน่ายในงานบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด สิ่งที่ดีว่าเป็นการได้ยกรายได้จากการจัดบุญผะเหวดจังหวัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและกระตุ้นเศรษฐกิจจังหวัดครั้งนี้คือการออกร้านขายผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน ซึ่งเป็นเครื่องใช้สอยในครัวเรือนคือ ตะกร้าพลาสติกและกองข้าว เพื่อเป็นการส่งเสริมให้กลุ่มอาชีพได้มีรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานในงานบุญผะเหวดแก่นักท่องเที่ยวและผู้มาร่วมงานบุญผะเหวดตลอด 3 วัน ซึ่งรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานนี้จะก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจคือทำให้จังหวัดร้อยเอ็ดมีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งจะเพิ่มมากขึ้นหรือน้อยขึ้นขึ้นอยู่กับจำนวนนักท่องเที่ยวและการซื้อผลิตภัณฑ์ของนักท่องเที่ยว จุดแข็งของการขับเคลื่อนการท่องเที่ยววิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์นี้คือบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดทำติดต่อกันมาเป็นเวลาหลายปี มีชื่อเสียงในระดับประเทศเหมือนกับประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี ประเพณีไหลเรือไฟจังหวัดนครพนม ประเพณีผีตาโขนจังหวัดเลย ทำให้มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวงานบุญมากพอสมควร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์หรือสินค้าได้ ส่วนจุดอ่อนคือมีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ได้ในระยะเวลาสั้นๆ เพียง 3 วันเท่านั้น ยังไม่มีการต่อยอดโฆษณาผลิตภัณฑ์ในลักษณะการขายของออนไลน์ที่สามารถจำหน่ายสินค้าได้ตลอดและเข้าถึงกลุ่มผู้ซื้อได้มากและหลากหลาย

2. รูปแบบการยกระดับรายได้จากการท่องเที่ยววิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มนวัตกรชุมชนตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

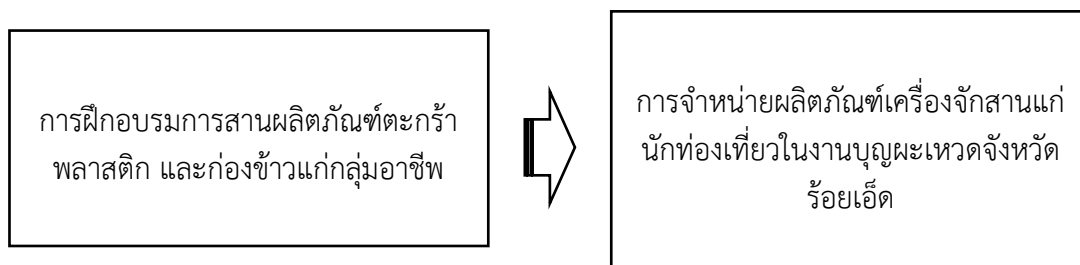
งานบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด มีชื่อเสียงในระดับประเทศ เป็นงานในระดับเดียวกับงานมีชื่อเสียงประจำจังหวัดอื่น ๆ เช่น งานไหมและผูกเสี่ยว จังหวัดขอนแก่น งานแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี งานบุญบั้งไฟ จังหวัดยโสธร เป็นต้น ซึ่งแต่ละงานมีเป้าหมาย พิธีการ และสาระแตกต่างกัน บุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดเน้นให้คนมาเที่ยวดูศิลปะของชาวบ้านแห่งผะเหวด การแสดงแสงสีเสียงเกี่ยวกับเวสสันดรชาดก และการทำบุญ ผลของการจัดงานบุญมีหลายอย่างโดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวและด้านเศรษฐกิจมีส่วนสำคัญในการประชาสัมพันธ์ให้คนทั้งหลายได้รู้จักจังหวัดร้อยเอ็ด สนใจที่จะมาเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อชมศิลปะการแสดงทำบุญ รวมทั้งการถ่ายรูปเช็คอินสถานที่ นอกจากนี้นี้ยังมีสถานที่ท่องเที่ยวที่คนรู้จักและสนใจมาเที่ยวในปัจจุบันคือหอโหวด ดังนั้นในปี 2567 จังหวัดจึงเนรมิตบริเวณหอโหวดด้วยการจัดซุ้มประตู ประตูผ้าผะเหวดอย่างงดงามบริเวณหอโหวด มีคนสนใจไปเดินเที่ยวชมและถ่ายรูปจำนวนมาก อาศัยคนมาเที่ยวและร่วมงานบุญนี้จะทำให้สามารถจำหน่ายผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานสำหรับใช้ในครัวเรือนได้

งานวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อยกระดับรายได้ของกลุ่มอาชีพโดยอาศัยการทำบุญผะเหวดจังหวัดเป็นตัวเชื่อมโยง และเพื่อให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยว ซึ่งจังหวัดร้อยเอ็ดกำหนดแผนปฏิบัติการประจำปีให้บุญผะเหวดเป็นหนึ่งในบรรดาโครงการที่เป็นตัวขับเคลื่อนจะก่อให้เกิดรายได้แก่จังหวัด ดังนั้นจึงจัดกิจกรรมให้มีการอบรมอาชีพการจักสานเครื่องใช้ในครัวเรือนคือการสานตะกร้าพลาสติกและกองข้าว ผู้รับการอบรมเมื่อสามารถจักสานเองได้แล้วก็นำผลิตภัณฑ์ดังกล่าวไปจำหน่ายแก่ผู้มาร่วมงานบุญผะเหวดและนักท่องเที่ยวช่วงบุญผะเหวดจังหวัด รวมทั้งการจำหน่ายตามในเทศกาลและงานอื่น ๆ เช่น งานกาชาดประจำปี เป็นต้น

ผลิตภัณฑ์ตะกร้าพลาสติกและก่องข้าวนี้เป็นหนึ่งในบรรดาสินค้าที่มีชื่อเสียงและเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ดอื่น ๆ เช่น โหวด ข้าวหอมมะลิ ผ้าไหมสาเกต เป็นต้น เป็นผลิตภัณฑ์ที่ช่วยสร้างรายได้ให้แก่จังหวัดอันจะเป็นปัจจัยแห่งการพัฒนาจังหวัดให้มีเศรษฐกิจที่ดีขึ้น

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง การท่องเที่ยวโดยได้ศึกษาเรียนรู้กิจกรรมที่น่าสนใจ เช่น ด้านสังคม ศิลปะ วัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งแต่ละพื้นที่จะมีการนำเสนอกิจกรรมหรือผลงานอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น รวมทั้งผลงานสร้างสรรค์ที่คิดค้นหรือประดิษฐ์สร้างใหม่ ในงานวิจัยนี้หมายเอาการท่องเที่ยวชมกิจกรรมด้านศาสนา คือ บุญผะเหวด ซึ่งในงานบุญนี้จะมีกิจกรรมที่เป็นองค์ประกอบเกี่ยวกับศิลปะ เช่น ธงผะเหวด ขบวนแห่ผะเหวด การแสดงแสงสีเสียงของนักเรียนโรงเรียนนาฏศิลป์ เป็นต้น ดังนั้นการเที่ยวงานบุญผะเหวดจึงได้ทั้งการทำบุญด้วยการให้ทานตามหลักพระพุทธศาสนา ความรู้เกี่ยวกับคติธรรมในเวสสันดรชาดก ความงามของศิลปะและการแสดง งานบุญผะเหวดนี้ชุมชนจะมีส่วนร่วมทั้งในส่วนการร่วมงานบุญ การแสดงศิลปะท้องถิ่น การแสดงเวสสันดรชาดก และการจำหน่ายสินค้า ผลิตภัณฑ์หลักที่จำหน่ายในงานบุญผะเหวดโดยมากเป็นของที่ระลึก ของใช้ และอาหารที่มีชื่อเสียงและเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัด เช่น โหวด ข้าวหอมมะลิ และผ้าสาเกต เป็นต้น ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนหรือจังหวัดร้อยเอ็ด งานวิจัยนี้คณะผู้วิจัยได้ส่งเสริมการสานเครื่องใช้ในครัวเรือนคือตะกร้าพลาสติก เมื่อเทียบกับผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงถือว่าไม่ใช่ทุนทางวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ดโดยตรง อย่างไรก็ตามกลุ่มอาชีพสามารถต่อยอดหรือพัฒนาให้เป็นทุนทางวัฒนธรรมได้โดยการสานลายสาเกต ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด ปัจจุบันบทบาทและพลังของ “กลุ่มนวัตกรชุมชน หรือกลุ่มอาชีพ” ยังไม่เป็นที่รู้จักมากของคนทั้งหลาย โดยเฉพาะนักท่องเที่ยว เพราะนักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งไม่ได้ซื้อผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพ แม้ที่ซื้อก็เข้าใจว่าเป็นผู้จำหน่ายสินค้ารายย่อยในงานบุญผะเหวด ดังนั้นกลุ่มอาชีพนี้จึงเป็นเหมือนไม่ได้เชื่อมโยงกับกลุ่มนักท่องเที่ยว สภาพการณ์เช่นนี้เป็นจุดอ่อนของบรรณรักษ์หรือขับเคลื่อนการท่องเที่ยววิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์ ดังนั้นจังหวัดร้อยเอ็ดควรได้ส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากโดยการสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาอาชีพและประชาสัมพันธ์สินค้าเน้นกลุ่มอาชีพหัตถกรรมโดยเฉพาะ เพื่อเป็นการนำเสนอบทบาทของกลุ่มอาชีพให้เป็นที่รู้จักมากกว่านี้

ผลการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการขับเคลื่อนจังหวัดร้อยเอ็ดให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยววิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน” มีรูปแบบหรือโมเดล ดังนี้

แผนภาพที่ 2 รูปแบบการขับเคลื่อนการท่องเที่ยววิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์ของจังหวัดร้อยเอ็ด
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการขับเคลื่อนจังหวัดร้อยเอ็ดให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยววิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” มีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลดังต่อไปนี้

1. การขับเคลื่อนการท่องเที่ยววิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์ของจังหวัดร้อยเอ็ด โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

บุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดมีชื่อเสียงระดับประเทศ เพราะชาวร้อยเอ็ดมีนิสัยชอบการทำบุญ รักษาประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามไว้อย่างเหนียวแน่นยั่งยืน ไม่มีที่ใดที่จะรวมมวลชนทั้งจังหวัดจัดงานบุญผะเหวดได้ยิ่งใหญ่สวยงามตระการตาเหมือนที่ร้อยเอ็ด ทำนองเดียวกันกับประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวอุบลที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ด้วยความมีชื่อเสียงของการจัดงานบุญผะเหวดนี้เอง ทำให้ทั้งชาวไทยและต่างชาติรู้จักบุญผะเหวดร้อยเอ็ดและนิยมเดินทางมาท่องเที่ยว เพื่อชมบวชนแห่เทียนงาม การแสดงศิลปพื้นบ้านที่มีความสวยงามและคุณค่าเชิงคติการดำเนินชีวิต การแสดงแสง สี เสียงที่อลังการ เพิ่มสุนทรียะแก่จิตใจ ประโลมจิตใจให้แจ่มใสเบิกบาน เมื่อการท่องเที่ยวเจริญก้าวหน้าย่อมหมายถึงการใช้จ่ายใช้สอยตามมาคือจังหวัดร้อยเอ็ดมีรายได้จากนักท่องเที่ยวหรือเงินภายนอกเพิ่มขึ้นนั่นเอง ผลพวงของการท่องเที่ยวก้าวหน้าทำให้ระบบอย่างอื่นก้าวหน้าตามด้วย เช่น การลงทุน เป็นต้น จังหวัดร้อยเอ็ดมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ดอย่างจริงจัง เพราะมีการเขียนไว้ในแผนพัฒนาจังหวัด หนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวคือบุญผะเหวดจังหวัด แม้จะเป็นการจัดงานช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เพียง 3 วันเท่านั้น แต่ก็สามารถสร้างรายได้ให้จังหวัดปีละหลายล้านบาท คือรายได้ที่เกิดจากการบริจาคทำบุญและรายได้ที่เกิดจากเงินสะพัดในการใช้จ่ายใช้สอยซื้ออาหารและสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันหรือการทำงาน

เศรษฐกิจคือระบบการแลกเปลี่ยนหรือการลงทุน ผลิต จำหน่าย รับบริการ และบริโภค เศรษฐกิจจะดีหรือมีอย่างไร รัฐหรือผู้ประกอบการมีส่วนสำคัญในการกำหนดนโยบายและนำไปสู่ภาคปฏิบัติ ปัจจุบันมีปัจจัยแทรกซ้อนหลายอย่างที่ทำให้บริหารเศรษฐกิจมีความยากลำบาก เช่น อัตราเงินเฟ้อ สินค้ามีมากเกินไปจนจำเป็นในการใช้สอย จำหน่ายได้ในราคาถูก แรงงานล้นตลาด การใช้เทคโนโลยีแทนแรงงานคน ค่านิยมพุ่งเพื่อการกอบโกยกำไรของนายทุนโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นคือความขาดแคลนของคนส่วนมาก ความมั่งคั่งของกลุ่มนายทุน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน เพราะเมื่อถึงจุดหนึ่งแล้วปัญหาต่างๆ จะเกิดขึ้นตามมา จนถึงขั้นอาจทำให้สังคมเป็นอัมพาต เป็นอยู่ด้วยการแข่งขัน ความไม่เสมอภาคในการแข่งขัน เป็นต้น ทำให้ขาดความสุขในการดำรงชีวิต การเป็นอยู่อย่างถ้อยถ้อยอาศัยกันจะทำให้สังคมเป็นอยู่ได้อย่างยั่งยืน แม้จะพัฒนามากก็สามารถพัฒนาได้บนฐานที่ถูกต้องเป็นธรรม ซึ่งจะก่อให้เกิดความยั่งยืนตามมา งานบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดมีการออกร้านขายของกินแก่คนมาเที่ยวงาน ร้านทำปายก็มีงานเยอะ เพราะมีการจัดชุมนุมหรือบูทเกี่ยวกับบุญผะเหวด ร้านให้เช่าเสื้อผ้า ร้านตัดเสื้อผ้าก็มีลูกค้าไปเช่าชุดและตัดชุดมาก ร้านเสริมสวยก็มีลูกค้ามาแต่งหน้ามาก เพราะต้องเข้าร่วมพิธีบวชนแห่ และการแสดง สี เสียง ร้านขายอุปกรณ์ไฟฟ้าก็ได้จำหน่ายอุปกรณ์มาก ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นกระแสเศรษฐกิจช่วงงานบุญผะเหวด กล่าวได้ว่าจังหวัดร้อยเอ็ดได้อาศัยต้นทุนทางศาสนา คือฮีตเดือน ๔ บุญผะเหวดประดิษฐ์สร้างประเพณีที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้แก่จังหวัด ซึ่งบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดนี้หากมองในแง่ของการท่องเที่ยวจะเรียกว่า “การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา” ก็ได้ สอดคล้องกับ พระมหาสุทิตย์ อาภาโร (อบอูน) (2556) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” พบว่า รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาสำหรับชาวไทยด้วยกันเองแล้วเดินทางไปวัด ก็เพื่อทำบุญ ไหว้พระ ชมโบราณสถาน

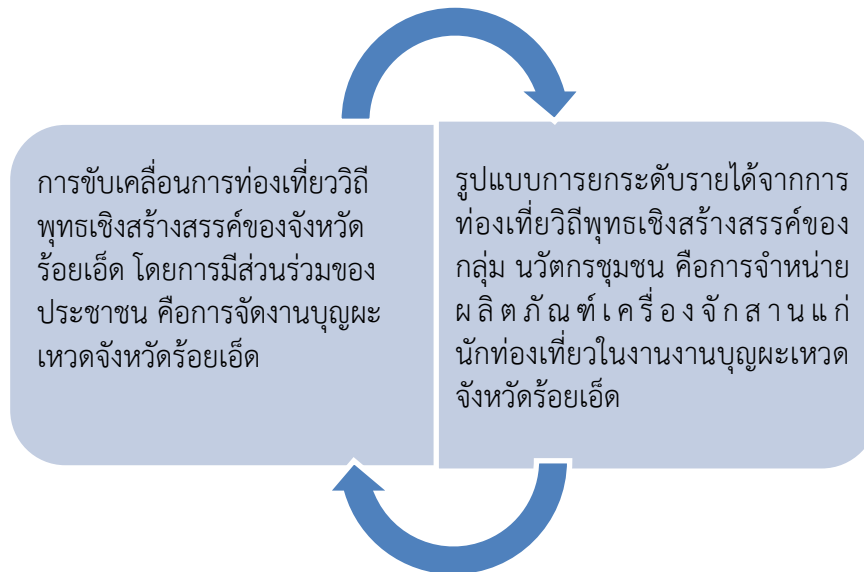
ปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และพัฒนาจิตใจ ส่วนชาวต่างชาติ เดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาด้วยการชมโบราณสถาน โบราณวัตถุและงานพุทธศิลป์ต่าง ๆ มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติบางส่วนที่ให้ความสนใจเป็นพิเศษ กับการเดินทางไปเพื่อการปฏิบัติธรรม กรมการศาสนาเรียกว่า การท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ และในแต่ละภูมิภาคของไทยจะมีรูปแบบของกิจกรรมการท่องเที่ยวไปตามความเชื่อ และวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของตนเองซึ่งเป็นจุดดึงดูดที่สำคัญ

2. รูปแบบการยกระดับรายได้จากการท่องเที่ยววิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มนวัตกรชุมชนตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

งานบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นนวัตกรรมการเชิงสังคมหรือการผลิตสร้างด้านประเพณีที่มีประโยชน์หลายด้านทั้งวัฒนธรรม ประเพณี เศรษฐกิจ และสังคม บุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดมีการผลิตสร้างที่สำคัญคือ ศิลปะของขบวนแห่ผะเหวด การแสดงแสงสีเสียงเกี่ยวกับเวสสันดรชาดก ผลของการจัดงานบุญมีหลายอย่าง โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวและด้านเศรษฐกิจมีส่วนสำคัญในการประชาสัมพันธ์ให้คนทั้งหลายได้รู้จักจังหวัดร้อยเอ็ด สนใจที่จะมาเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อชมศิลปะการแสดง ทำบุญ รวมทั้งการถ่ายรูปเช็คอินสถานที่ที่ปัจจุบันมีสถานที่เชิงท่องเที่ยวคือหอโหวด การทำบุญผะเหวดในปัจจุบันจึงจัดบริเวณหอโหวด ซึ่งเป็นการนำเสนอเอกลักษณ์ด้านศิลปะเกี่ยวกับเครื่องดนตรีได้อย่างลงตัวและเกิดคุณค่าเชิงการท่องเที่ยวที่สร้างรายได้แก่จังหวัดปีละหลายล้านบาท สอดคล้องกับ พระมหาวชิธร วชิโร (ชาอินทร์) (2553) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาสัมฤทธิ์ผลของการพึ่งเทศน์ในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) จังหวัดร้อยเอ็ด” พบว่า บุญผะเหวดเป็นงานบุญประเพณีที่สื่อให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจ ร่วมรักสามัคคีของคนในชุมชนอีสานมาแต่โบราณกาลก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ใน 4 ด้าน คือ 1) ทางด้านจริยธรรมประชาชนประพฤติตนดีงาม 2) ด้านพฤติกรรม มีการแสดงออกทางกาย วาจา ใจดีขึ้น 3) ด้านการศึกษา ประชาชนมีความรู้ที่ขึ้น 4) ด้านคุณภาพชีวิต ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นอันอันอันเป็นผลมาจากความสามัคคี สิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่เราจะเห็นได้จากงานบุญผะเหวดนั่นก็คือ การสร้างงานศิลปะ อันสื่อให้เห็นถึงความละเมียดละไมทางจิตใจของผู้สร้างสรรคงานศิลป์ เพราะศิลปะเปรียบดังภาษาที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมของมนุษยชาติ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน บ่อเกิดของอารยธรรมแหล่งต่างๆ ของมนุษยชาติต่างก็มีแนวโน้มที่ให้อิทธิพลสืบต่อกันมาอย่างไม่จบสิ้น

องค์ความรู้ใหม่

รายงานการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการขับเคลื่อนจังหวัดร้อยเอ็ดให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยววิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” ได้องค์ความรู้ใหม่คือการจัดงานบุญผะเหวดจังหวัดเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ และรูปแบบการยกระดับรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มนวัตกรชุมชน แสดงเป็นโมเดลหรือแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 3 องค์ความรู้ใหม่

จากแผนภาพที่ 3 โมเดลดังกล่าวนี้มีอธิบายดังนี้ งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้กลุ่มอาชีพชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์แก่นักท่องเที่ยว ดังนั้นจึงได้ออกแบบกิจกรรมส่งเสริมการผลิตเครื่องจักสานสำหรับใช้ในครัวเรือนแก่กลุ่มอาชีพ คือตะกร้าพลาสติก และก่องข้าว เพื่อให้มีประเภผลิตภัณฑ์มากขึ้น เป็นตัวเลือกของนักท่องเที่ยว (รวมทั้งคนมาร่วมงานบุญ) นำไปจำหน่ายในงานบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งการมาเที่ยวและทำบุญผะเหวดนี้จัดว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพราะนอกจากจะได้ความเพลิดเพลินในศิลปะท้องถิ่นแล้วยังได้ทำบุญและส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดด้วย

ข้อเสนอแนะการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการขับเคลื่อนจังหวัดร้อยเอ็ดให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยววิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

- 1.1 หน่วยงานภาครัฐควรบูรณาการประเพณีดังกล่าวนี้กับกิจกรรมการพัฒนาจังหวัดด้านอื่นๆ
- 1.2 หน่วยงานภาครัฐควรได้จัดทำฐานข้อมูลบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด
- 1.3 หน่วยงานภาครัฐควรได้เน้นการให้องค์ความรู้บุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดแก่ผู้มาร่วมงานและนักท่องเที่ยว
- 1.4 หน่วยงานภาครัฐควรได้มีการส่งเสริมการทำวิจัยเพื่อส่งเสริมและพัฒนาบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 ควรศึกษาการสร้างแพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อประชาสัมพันธ์และจำหน่ายสินค้าในงานบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด
- 2.2 ควรศึกษาการส่งเสริมศิลปะในบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐวุฒิ อุทิศพันธ์. (2553). การเปลี่ยนแปลงประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด ในช่วง พ.ศ. 2534-2541. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (อัดสำเนา).
- ทศพร ศรีตุลาการ. (2561). การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นิรมล ชัยฤทธิ์. (2560). การท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชน. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- พระอธิการธนบดี ธรรมทินโน. (2565). แนวทางการพัฒนาชุมชนด้วยวิถีพุทธ: กรณีศึกษาชุมชนบ้านธวัชบุรี หมู่ที่ 3 วัดเหนืออุดรชัยสิทธิ์ ตำบลธงธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด. ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาธวัช เขมธโช (พุทธโส). (2537). การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาวิเชียร วชิโร (ชาอินทร์). (2553). การศึกษาสัมฤทธิ์ผลของการฟังเทศน์ในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอุ้น). (2556). การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์. (2537). การศึกษาการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด. (2565). แผนพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2566-2570. ร้อยเอ็ด: สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัดหน้า.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานয়กรัฐมนตรี. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสาม พ.ศ. 2566-2570. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานয়กรัฐมนตรี.
- สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2557). แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว เส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี 2557, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม).
- อภิญา ศรีคำ. (2559). เศรษฐศาสตร์การท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Richards,G & Wilson,J. (2006). Developing Creativity in Tourist Experiences: A Solution to the Serial Reproduction of Culture. *Tourism Management*, 27(6): 1209-1223.